

Т.Н.Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон Педагогика
фанлари илмий тадқиқот институти

UZLUKSIZ TA'LIM

ILMIY-USLUBIY JURNAL

2020, № 1

ДЖУРАЕВ Рисбой
Бош муҳаррир

Журнал 2001 йилдан нашр қилина бошлаган.

Ўз МААдан 2007 йил 3 январда
№ 0101-тартиб рақами билан қайта
рўйхатдан ўтган.

Журналда эълон қилинган
мақолалардан иқтибос олинганда
«Ўзлуksиз таълим» журналидан
олинганлиги кўрсатилиши
лозим.

Тахрир ҳайъати:

Шерзод ШЕРМАТОВ
Баходир СОБИРОВ
Раҳманкулова НАРГИЗА
Бахтиёр ДОНИЁРОВ
Собитхон ТУРҒУНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ
Шавкат ҚУРБОНОВ
Роҳатой САФАРОВА
Ислом ЗОКИРОВ
Абдусалом УМАРОВ
Одил КУЙСИНОВ
Лобар КАРАХАНОВА

Тахририят манзили:

100027, Тошкент ш.,
Фуркат кўчаси,
174-уй.

ЎзПФИТИ

Тел.: 0371-245-92-34

e-mail: uzluksiztalim_jurnal@mail.ru
liya_2305@mail.ru

ТАЪЛИМ МАЗМУНИ УЗЛУКСИЗЛИГИ

- 3 **Ғ.И.Мухамедов, Д.М.Махмудова**
Математика дарсларида муаммоли таълим технологияларини қўллаш
- 9 **А.Сулaimонов**
Архитектура таълимида график материалларни узлуксизлик принципи асосида тақдим этишнинг дидактик талаблари
- 13 **А.Х.Махмудов, А.Т.Ахунжонов**
Узлуксиз таълим тизимида шахматни жорий этишнинг халқаро тажрибаси
- 18 **Д.Ш.Темиров**
Узлуксиз таълим тизими муассасаларини давлат-жамиyat шаклида бошқаришнинг асосий кўрсаткичлари
- 23 **М.Ибодова**
Компетенциявий ёндашув асосида ўқувчиларнинг мустақил ишларини узлуксиз ташкил этиш
- 27 **А.У.Ортиқов**
Янги авлод дарсликларини яратишда узвийликни таъминлаш масалалари
- 32 **Г.Х.Дўсмуродова**
Математикадан иқтидорли ўқувчилар билан ишлашда узвий ташкил этиш омиллари
- 37 **И.Б.Матякубов**
Булажак мусиқа ўқитувчиларини амалий компетенцияларини ривожлантиришда мусиқа ўқув методларининг ўрни
- 41 **З.У.Исмоилов**
Узлуксиз таълим жараёнини такомиллаштириш ва башқаришда ҳамкорлик масалалари
- 45 **М.А.Иргашова**
Узлуксиз таълимда муаммоли таълим технологиясининг аҳамияти
- 49 **Н.Ж.Тошева**
Таълим тизимида ўқувчи-ёшлар тарбиясида ҳуқуқий билим ва маданиятни узлуксиз ривожлантириш масалалари
- 53 **Ш.А.Бабаев, Э.Б.Шобдаров**
Узлуксиз таълим тизимида физиканинг «тўлқин ҳодисалари» бўлимини ўрганишда инновацион методлардан фойдаланиш
- 58 **М.У.Жураева, Д.У.Джуроев**
Непрерывность образования как условие успешной инвестиции в будущее

УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА МЕДИАТАЪЛИМ: МУАММОЛАР ВА ЕЧИМЛАР

- 62 **Н.Абдуллаева**
Основные направления совершенствования учебного процесса на занятиях по английскому языку в неязыковых вузах

МАЪНАВИЙ ТАРБИЯ

- 66 **А.И.Саидов**
Ойлада миллий қадриятлар асосида соғлом авлодни тарбиялашнинг ижтимоий-психологик масалалари
- 71 **З.А.Артықбаева**
Ёшлар дунёқарашини шакллантиришда экологик-гигиеник тарбиянинг роли
- 75 **Р.Д.Бақоева**
Ёшларда тарих дарслари воситасида ватанпарварлик туйғуларини узлуксиз тарбиялаш
- 79 **А.Г.Султонов**
Uzluksiz ta'lim tizimida tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ta'lim mussasalari, oila va mahalla hamkorligida o'qituvchi shaxsining roli

КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШ ВА ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ

- 83 **Ш.П.Пўлатов, З.Ш.Асқарова**
Педагогнинг касбий ва педагогик маҳоратларини ривожлантириш компонентларини
- 88 **С.Б.Короев**
Профессионал таълимда ўқувчиларни касб-хунарга тайёрлаш жараёнини такомиллаштириш йўллари
- 93 **Р.Джуроев**
Исследовательское умение школьников при выполнении лабораторных работ

ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ – ДАВР ТАЛАБИ

- 98 **Н.Т.Жалилова**
O'quvchi va talabalarga ingliz tilini o'qitishning samarali usullari
- 101 **З.Х.Масадикова, Ш.С.Хатамқуллова**
Чет тилини ўрганишда ахборот технологияларидан фойдаланиш самардорлиги
- 105 **М.Х.Расулова, И.И.Расулов**
Инновационные методы и технологии в преподавании русского языка
- 109 **Ш.Х.Ташметова**
Непрерывный процесс трансформации коммуникативной культуры у студентов ВУЗов

ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМДА ЎҚУВЧИЛАРНИ КАСБ-ХУНАРГА ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

С.Б.ҚОРАЕВ,

Чирчиқ ДПИ катта ўқитувчиси, п.ф.ф.д (PhD)

Мақолада бошланғич профессионал таълим тизимида ўқувчиларни касб-хунарга тайёрлаш жараёнини такомиллаштиришнинг замонавий йўллари, кадрлар тайёрлаш тизимини иқтисодий соҳалари билан интеграцияси, касб-хунар мактабларида ўқувчиларни касб-хунарга тайёрлаш борасидаги муҳим вазифалар ҳақида сўз юритилади.

Таянч сўз ва иборалар: ижтимоий, иқтисодий, ислоҳот, тизим, миллий, модернизация, интеграция, технология, инвестиция, глобаллашув, ДТС, давлат талаблари, амалий, кўникма, малака, ўқув, илмий, ишлаб чиқариш, технопарк, информатизациялашув, ўқув режа, ўқув дастури, ахборот, ҳамкорлик ва бошқалар.

The article discusses modern ways to improve vocational training of pupils in primary vocational education system, the integration of the vocational training system with economic sectors, as well as the important tasks of vocational training in schools.

Key words: social, economic, reform, system, national, modernization, integration, technology, investment, globalization, state educational standard, syllabus, training program, practical, skills, educational, scientific, production, technology park, informatization, information, cooperation, etc.

В статье рассматриваются современные пути совершенствования профессиональной подготовки учащихся в системе начального профобразования, интеграция системы профессиональной подготовки с отраслями экономики, а также важные задачи профессиональной подготовки в профессиональных училищах.

Ключевые слова: социальный, экономический, реформа, система, национальный, модернизация, интеграция, технология, инвестиция, глобализация, ГОСТ, учебный план, учебная программа, требование, практический, умения, навыки, учебный, научный, производство, технопарк, информатизация, информация, сотрудничество и т.д.

Республикамизда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар тизимида миллий иқтисодийни модернизациялаш жараёналари алоҳида ўрин тутadi. “Таълим тўғрисида”ги Қонун [1] ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” [2] қабул қилингандан буён таълим жараёнлари ва бу борада олиб борилаётган ислохотларнинг мазмуни тубдан ўзгарди. Умумий ўрта таълим муассасаларининг таълим-тарбия жара-

ёнига узлуксиз таълимнинг Давлат таълим стандартлари ва Давлат талаблари [4] жорий этилди. Меҳнат бозори талабларига мувофиқ раҳобатбардош кадрлар тайёрлаш тизими шаклланди ва ривожланиб бормоқда. Миллий таълим тизимини ислоқ қилиш масалаларида таълим турлари орасида интеграцияни ривожлантириш масалалари муҳим аҳамият касб этмоқда. Интеграция бу, малакали мутахассисларни тайёрлашнинг бош омилidir.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 6-сентябрга “Профessional таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора тadbирлар тўғрисида”ги ПФ-5812-сон фармони умумий ўрта, ўрта махсус ва Олий таълим тизими ўртасидаги узвийлик ва узлуксизликни янада ривожлантиришга дастурил амал бўлиб хизмат қилади. Фармонда белигиланишича “бошланғич, ўрта ва ўрта махсус professional таълим муассасаларига Халқаро таснифлагич бўйича асосий таълим дастурларидан ташқари қуйи даражадаги таълим дастурлари бўйича кадрлар тайёрлаш ҳуқуқи берилади. Тизимда мос равишда бошланғич, ўрта ва ўрта махсус professional таълим дастурлари жорий этилган касб-хунар мактаблари, коллежлар ва техникумлардан иборат professional таълим муассасалари тармоғи [3] ташкил этилади”. Фармонда 2020-2021 ўқув йилидан ташкил этиладиган касб-хунар мактаблари фанларнинг интеграциялашган дастурлари асосида 9-синф битирувчилари ҳисобидан шакллантириш, уларга 2 йил давомида кундузги таълим шаклида касб-хунарга йўналтирилган таълим жараёни тadbик этилиши бегилаб қўйилган.

Касб-хунар мактабларида ўқувчиларга касб-хунарга тайёрлашни такомиллаштиришнинг замонавий йўлларида бири бу, амалий кўника ва малакаларни тadbик этувчи замонавий узлуксиз жараёни ташкил этишдир. Узвий боғланган узлуксиз таълимнинг шаклланиши ва ривожланиши натижасида касб-хунарга тайёрланаётган ўқувчилар салоҳиятидан ишлаб чиқариш корхоналаридаги иш ўринларини замонавий мутахассислар билан тўлдириш имконияти яратилади.

Фундаментал илмий-техникавий масалаларни ечиш, илмий ишланмалар ва ғояларни ишлаб чиқаришга жорий этиш, илмий-мухандис мутахассисларни тайёрлаш мақсадида ўқув-илмий марказлари ташкил этилади. Tadbикот марказлари янги технология ва ускуналарни ишлаб чиқиш, уларни амалиётга жорий этиш, техника ва технологияларни тadbик этиш мақсадида ташкил қилинади. Бу марказлар таркибига илмий-tadbикот марказлари, академиялар, олий таълим муассасалари жалб қилинади.

Мақсадли интенсиф тайёргарлик - ўқувчиларни иқтидори бўйича танлаб олиш, ўз қобилияти, иқтидори доирасида ривожлантириб бориш тизи-

ми бўлиб, бунда ўқувчилардан мақсадли фойдаланиш кўзда тутилади. Тайёргарлик давомида махсус билимларни эгаллаш лозим бўлади.

Ҳозирда Республикамизда фаолиятини бошлаган технопарклар шакли Буюк Британия, АҚШ, Германия, Австралияда кенг қўлланиб келинаётган усул ҳисобланади. Бунда таълим муассасаси лабораториялари базасида илмий-тадқиқот ишлари ташкил этилади. Унинг биринчи босқичида илмий-тадқиқот ишлари олиб борилиб, унга ўқувчилар жалб қилинади. Ўқув циклининг биринчи босқичида, улар фақат назарий билимлар олишади. Кейинчалик, ўз билимларини мустақил амалиётларда қўллашади. Олинган билимлар натижасида, техник лабораторияларда илмий натижалар – маҳсулот, технологиялар яратилади. Интеграциянинг ушбу шакли ҳам мамлакатимизга аста-секин кириб келмоқда (Турин политехника университетининг Тошкент филиали).

Мазкур интеграция шакллари ўқувчиларни касб-ҳунарга тайёрлашда қатор афзалликларни таъминлайди: касбий ва амалий кўникмаларга эга бўлган ўқувчиларни тайёрлашда, уларни иш билан таъминлашда вақт унумдорлигига эришилади; унга сарф ҳаражатлар камаяди; таълим муассасасининг ўқув-илмий ва техник-лаборатория базаси мустаҳкамланади; меҳнат бозори, ишлаб чиқариш тизими ва мутахассислар ўртасида рақобат муҳити шаклланади. Натижада ишлаб чиқариш кадрларининг сифати ошиб боради.

Кадрлар тайёрлаш тизимини иқтисодиёт соҳалари билан интеграциясини янада такомиллаштириш жараёнлари бугунги кунда бевосита кадрлар тайёрлаш тизими шаклланишига йўл очиб берди. Бу борада касб-ҳунар мактабларининг касбга тайёрлаш йўналишлари талабга мувофиқ ўзгарувчан шаклга келтирилади. Жумладан, мамлакат иқтисодиётининг реал секторлари ҳамда ижтимоий соҳалардаги таркибий ўзгаришлар, уларнинг кичик мутахассис кадрларга бўлган талабидан келиб чиқиб соҳалар ривожланишининг истиқболлари, кейинги йилларда қабул қилинган ҳудудий дастурларни ҳисобга олган ҳолда айрим касб-ҳунарлар қайта ихтисослаштирилади, айримларида касблар бўйича тайёрлаш янгидан йўлга қўйилади.

Касб-ҳунар мактабларида ўқувчиларни касб-ҳунарга тайёрлаш борасида қуйидаги вазифаларни амалга ошириш лозим деб ҳисобламиз:

- биринчидан, мактаб таълими мазмунини модернизациялаш талаблари асосида касб-ҳунар мактаблари мазмуни ва технологияси тўзилмасида касбий фаолият элементларини белгилаб олиш;

- иккинчидан, касб-ҳунарга йўналтирилган тайёргарлик босқичлари мазмуни ва технологияси талабларига асосланган ҳолда белгилаб

олиш;

– учинчидан, ўқувчиларнинг касб-ҳунарга тайёргарлиги мазмунини ишлаб чиқишда касбий билим, кўникма ва малакалар ўрни ва таркибини аниқлаш;

– тўртинчидан, касб-ҳунарга тайёрланаётган ўқувчилар кўникма ва малакасини таъминлашга йўналтирилган мажмуалар мазмунини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш талаб этилади.

Мулкчилик шакли ўзгариши ва ишлаб чиқариш бўлинмаларининг тез алмашиниши муносабати билан кадрларга бўлган истиқбол эҳтиёжини белгилаш қийинлашиб бормоқда, бу ўз навбатида касб-ҳунар мактабларида машғулотларни ташкил этиш ва ўтказиш жараёнини мураккаблаштиришга олиб келиши мумкин. Ҳозирда касб-ҳунарни эгаллаган мактаб битирувчиларни ишга жойлаштириш масъулияти кимда деган савол туғилади, бу кимнинг зиммасига юкланади. Ҳозирча бу меъёрий ҳужжатларда аниқ ифодасини топмаган. Шу сабабли, ўқувчиларни касб-ҳунарга мақсадли тайёрлаш жараёни иштирокчиларининг мажбуриятлари аниқ белгиланган амалий механизм яратиш долзарб масаладир.

Касб-ҳунар мактабларида ўқувчиларни тайёрлаш сифатини ошириш учун уларни сифатли танлаш; касбга қизиқишни уйғотиш; педагогик фаолият сифатини ошириш; машғулотлар жараёнида педагог-муҳандислар, кураторлар ролини ошириш; гуруҳларда ҳамкорлик муҳитини яратиш; ўқитиш натижаларини аниқ ва холисона баҳолашни ташкил этиш; хона ва лабораторияларни керакли жиҳозлар билан таъминлаш; машғулотлар учун коллежлар ҳамда ташкилотлар билан шартномалар тузиш; улар асосида ўқувчиларни мақсадли тайёрлаш кабиларни эътиборга олиш ҳам муҳим. Аниқланишича, ҳозирда мактаб ўқувчиларининг билим савияси бозор иқтисодиёти талабларига тўла жавоб бермайди. Бунинг учун касб-ҳунар мактаблари ишини юқори даражада йўлга қўйиш лозим. Бу мактаблар учун ўқув режа ва дастурларни яратишда масъул етук мутахассисларни жалб этиш мақсадга мувофиқ. Ушбу интеграцияни яхши йўлга қўйиш билан касб-ҳунар мактабларида ўқувчиларни касбга тайёрлашда катта ўзгаришларга эришиш мумкин.

Касб-ҳунар мактаблари ва коллежлар ўртасидаги асосий ҳамкорлик махсус касбий малакалар ўзлаштириш ва ривожлантиришга жалб этилган машғулотларга қаратилиши, шунингдек, ўқувчиларнинг иш билан таъминланиш имкониятини оширувчи асосий малакаларни кенг ўзлаштиришда қўмаклашиши, амалий билим беришга жалб этилиши керак. Кол-

лежлар билан мустахкам алоқа ўрнатиш учун касб-ҳунар мактаблари ўз вақтида мажбуриятларини тақсимлаши керак ҳамда ушбу ҳамкорликдан оладиган ўзаро манфаатларини аниқ тушунишлари керак. Ушбу алоқа тармоғининг аъзоси ёки таъминловчисини ўрнатиш ҳамкорлигининг самарали ва мустахкам ривожлантириш омили ҳисобланади.

Касбий тайёргарлик борасида қайси касбий йўналишлар ўзгариши мумкин, уларнинг камайиши ёки кўпайиши миқдори ўзгаришини аниқлаш, у ерда раҳбарият ходимлари ёки мутахассислар сони кўпайиши даражаси ҳисобга олиш керак. Таҳлил қилиш учун мавжуд касблар таснифлагичига асослаш, ўзгаришлар нимадан иборатлигини билиш, ҳозирги вақтда талаб қилинадиган малакаларни аниқлаш, уларни келажакда талаб қилинадиган малакалар билан солиштириш лозим.

Президентимиз томонидан қабул қилинган “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги [5] қонун эртанги кунимизнинг ишончи бўлмиш ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ҳамда юксак билимли ва малакали кадрлар этиб тарбиялаш жараёнини янада такомиллаштириш, уларнинг бандлигини таъминлаш борасидаги самарали ишларга дастуриламал бўлмоқда. Бугунги кунда мамлакатимизда аҳолини, авваламбор, мактаб ўқувчиларини иш билан таъминлаш масаласи бўйича янги тизим жорий этиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури тўғрисида”ги қонуни. Ўзбекистоннинг янги қонунлари. 18-сон. Адолат. 1998.- 281 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни. Ўзбекистоннинг янги қонунлари. 6-сон. -Т.: Адолат. 1998.- 289 б.
3. Ўзбекистон республикаси президентининг 2019 йил 6-сентябргаи “Профессионал таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5812-сон фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 187-сон қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июлдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги ПФ-5106-сонли фармони.

*Журналнинг ушбу сонини
тайёрлашда қатнашганлар:
Л.М.Қорахонова, С. Пирматов.*

*Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигидан
03.01.2007 йилда № 0101 тартиб рақами билан
рўйхатдан ўтган.*

*«Узлуксиз таълим» журнали Ўзбекистон Республикаси ОАК
раёсатининг 2013 йил 30 декабрдаги 201/3-сонли қарори билан
педагогика ва психология фанлари бўйича илмий журналлар
рўйхатига киритилган.*

*Журналга 1,5 интервалда 7-8 бет ҳажмдаги материал
Times New Roman шрифтида электрон версияси билан бирга
қабул қилинади.*

Босишга рухсат этилди: 6.01.2020 й. Қоғоз бичими 60x84^{1/16}.
Офсет босма усулида босилди. 8 босма табақ.
Адади нусха. Буюртма

**“ADAD PLYUS” МЧЖ матбаа корхонаси.
Тошкент ш., Чилонзор тумани, Бунёдкор кўчаси, 28-уй**